

GLOBALIN KULUTTAJAN OPPIKIRJA

LUKIOILLE JA
AMMATILISILLE
OPPILAITOKSILLE

GLOBALIN KULUTTAJAN AUKORITTI

On vain yksi maapallo

Näkyvää ja näkymätöntä kulutusta

lida on oikeilla jäljillä pohtiessaan kulutusta. Kulutamme joka päivä erilaisia asioita kuten ruokaa, vaatteita ja elektroniikkaa. Kaikki kulutus ei näy päällepäin, vaan kulutamme tuotteiden mukana myös ”näkymättömästi” esimerkiksi vettä ja lämmitysenergiaa. Autolla tai bussilla liikkuessamme tankissa kuluu polttoainetta, ja koulukirjojemme paperin tekemiseen tarvitaan puuta, josta paperi valmistetaan. Kulutamme muitakin palveluja: katsomme televisiota, käymme uimahallissa ja elokuvissa. Millaista näkymätöntä kulutusta niihin mahtaa liittyä?

Ekologinen selkäreppu

Ajokorttitehtävässä 1 mietit varmasti, kuinka paljon erilaisia luonnonvaroja

tuotteiden valmistamiseen käytetään. Ruokakasvien kasvattamiseen kuluu maata ja siinä olevia ravinteita ja vettä, kotieläimet puolestaan ruokitaan kasveilla. Autojen bensiini tehdään öljystä, joka puolestaan porataan maan sisältä tai merenpohjasta. Uimahallipalvelun kuluttaminen vaatii ainakin

AJOKORTTITEHTÄVÄ 1:

Näkymätöntä kulutusta. Valitse neljä erilaista tuotetta tai palvelua, joita olet ostanut tai käyttänyt viime aikoina. Ne voivat olla esimerkiksi ruokia, vaatteita, kosmetiikkaa, elektroniikkaa, uimahallin käyttöä tai elokuvissa käynti. Kirjoita tuotteet tai palvelut tutkimuslomakkeeseen ja tee lomakkeeseen muistiinpanoja siitä, millaista näkymätöntä kulutusta arvelet niiden taakse kätkeytyvän.

Pohdittuanne näkymätöntä kulutusta ensin itsenne kokoontukaa luokassa noin 4-6 hengen ryhmään ja vertailkaa valitsemiinne tuotteita tai palveluita ja niiden näkymätöntä kulutusta. Pohtikaa yhdessä tavaroittenne alkuperää ja sitä, mistä tuotteet ovat matkustaneet ennen päätymistään teille.

Luonnonvarojen kulutus näkyy ympäristössä. Indonesiassa tiimäimmin kaivaminen on paikoin muuttanut maiseman kuun kraatereita muistuttavaksi.

- «Alex» Mantsan tunnilla kerrottiin, että jos kaikki maailman ihmiset kuluttaisivat yhtä paljon kuin suomalaiset, tarvittaisiin jotain kolme maapalloa.
- «Nea» Mitä se tarkoittaa?
- «Alex» No kai sitä, että me kulutetaan liikaa..
- «Saku» En mä ainakaan kuluta liikaa, en mä saa kuin 40 euroa kuukaudessa rahaa. Ei sillä paljon mitään saa ostettua.
- «Iida» Mutta kulutetaanhan me ainakin ruokaa, jota ei itse osteta ja koulukirjat kuluu..
- «Saku» No, niinpä, mun mantsan kirjasta puuttuu kannet..
- «Alex» Mutta mitä sitten oikeasti tapahtuisi, jos kaikki kuluttaisi kuten me? Siis se juttu, että tarvittaisiin monta maapalloa?
- «Nea» En mä vaan tiedä

vettä, veden puhtaana pitäviä kemikaaleja sekä energiaa veden ja saunojen lämmittämiseen.

Ekologinen selkäreppu kertoo kilogrammoina (kg) sen määrän erilaisia materiaaleja, jonka tuotteen valmistaminen, käyttö ja jätehuolto ovat kulluttaneet jossakin vaiheessa jossakin päin maailmaa. Ekologinen selkäreppu on siis näkymätön reppu, jota kaikki tuotteet kantavat mukanaan. Kuvittele mielessäsi kultasormus. Kultasormuksen massa on 5 g, mutta se kantaa mukanaan 2700 kg:n selkäreppua luonnonvaroja, joita sen valmistamiseen on tarvittu. Esimerkiksi tunti uimahallissa puolestaan kuluttaa noin 11 kg luonnonvaroja.

Luonnonvaroihin lasketaan uusiutuvat ja uusiutumattomat luonnonvarat, ilma, vesi sekä maa- ja metsätaloudessa siirretty maaperä. Ekologinen selkäreppu voidaan laskea tuotteille ja palveluille, mutta myös yhtä ihmistä kohden vuositasolla.

MIPS

MIPS-luku suhteuttaa edellä mainitun materiaalien kulutuksen tuotteesta saatavaan hyö-

tyyn. MIPS tulee sanoista **M**ateriel **I**nput **p**er **S**ervice Unit. **Material Input** eli **MI luku** mitataan kilogrammoissa (tai grammoissa tai tonneissa), ja se saadaan laskemalla yhteen tuotteen oma massa ja ekologinen selkäreppu. **Service** eli **S** tarkoittaa palvelusuoritetta eli se kertoo tuotteesta saadun hyödyn määrän esimerkiksi farkkujen käyttö- tai pesukerrat.

Suomen luonnonsuojeluliitto on koonnut internet-sivustolleen useita tutkimuksia, jossa on kerrottu lisää ekologisesta selkäreppusta ja MIPS:sta sekä laskettu erilaisten tuotteiden ja palvelujen MIPS-lukuja. Surffaile osoitteeseen www.sll.fi/luontojymparisto/kestava/mips ja tutki, löydätkö ajokorttitehtävään 1 valitsemiasi tuotteista MIPS-tietoja. Pohtikaa myös ryhmässä, miten tuotteidenne tai palvelujen MIPS-lukua voidaan pienentää eli kuinka luonnonvarojen kulutusta (MI) voi vähentää tai palvelun määrää (S) lisätä. Täähänkin löydätte vinkkejä nettisivuilta, mutta osaatte varmasti myös keksiä itse näitä **ekotehokkuutta** lisääviä ratkaisuja.

Kulutuksen seurauksena syntyy myös valtavasti jätettä, joka varastoidaan kaatopaikoille ellei sitä voidaan kierrättää. US:assa sijaitseva Central Maui kaatopaikka sijaitsee valtameren ja vuorten reunustamassa paikassa, joiden kauneuskaan ei saa valtavaa roskakasa katoamaan.

Ekologinen jalanjälki

Jokainen ihminen tarvitsee maapallolta tietyn määrän maata ja vettä, jolla voidaan tuottaa tarvitsemamme ruoka ja kuidut vaatteisiimme ja johon voidaan varastoida tuottamamme jätteet. Ekologinen jalanjälki kertoo, kuinka paljon peltoja, metsiä, ruohomaita ja vesialueita tarvitaan uusiutuvien luonnonvarojen tuottamiseen, ihmisten tekemien rakennelmien sijoittamiseen ja energiantuotannossa vapautuvan hiilidioksidin sitomiseen, jotta se ei jäisi ilmakehään muuttamaan ilmastoa. Ekologinen jalanjälki ilmaistään pinta-alana, jonka yksikkö on hehtaari.

Kun lasketaan yhteen kaikkien maailman ihmisten ekologinen jalanjälki ja verrataan sitä maapallon tuottaviin maa- ja vesialueisiin, todetaan, että kulutamme luonnonvaroja nopeammin kuin ne pystyvät uusiutumaan. Itse asiassa jo vuodesta 1987 lähtien ihmiskunnan ekologinen jalanjälki on ollut tuottavaa aluetta suurempi.

Kaikki tämän päivän lapset ja nuoret ovat koko ikänsä eläneet maailmassa, jossa kulu-

tetaan enemmän kuin olisi mahdollista. Tämä tarkoittaa sitä, että metsää hakataan enemmän kuin sitä kasvaa tilalle, hiilidioksidia jää ilmakehään aiheuttamaan ilmastomuutosta ja kaloja pyydetään niin, että niiden kannat vähenevät. Viime vuosina on alettu joka vuoden loppupuolella julkaista se päivämäärä, jolloin ihmiskunta on käyttänyt kyseisen vuoden maapallon biologisen tuotannon ja jonka jälkeen elämme velaksi. Vuonna 1995 ekovelkapäivä oli 21. marraskuuta, vuonna 2005 2. lokakuuta, vuonna 2008 23. syyskuuta ja vuonna 2009 25. syyskuuta. Mitä päivämäärän aikaistuminen kertoo?

Kuten Alexin maantiedon tunnilla oli kerrottu, ekologinen jalanjälki voidaan kuvata myös ”maapalloissa”. Kansainvälisen luonnonsuojelijärjestön WWF:n vuonna 2008 ilmestyneen Living Planet raportin mukaan jokaisen maapallon ihmisen ekologinen jalanjälki voisi olla 2,1 hehtaaria vuodessa, jotta luonnonvarojen kulutus olisi vielä kestävä. Laskelmien mukaan suomalaisten ekologinen jalanjälki on tällä hetkellä kuitenkin 5,2 hehtaaria vuodes-

sa, joten jos kaikki maailman ihmiset kuluttaisivat kuten suomalaiset, tarvittaisiin 2-3 maapalloa. Köyhimpien kehitysmaiden ihmisten jalanjälki on vain noin 1 hehtaari henkeä kohti. Suomalaisten jalanjälki on maailman suurimpien joukossa. Millä mailla mahtaa olla vielä suomalaisiakin suurempi jalanjälki?

Ekologinen selkäreppu ja ekologinen jalanjälki auttavat meitä ymmärtämään näkymätöntä kulutusta, joka kätkeytyy kaikkien tuotteiden taakse. Mikään tavara ei ilmaannu ”tyhjästä”. Ekologinen selkäreppu ja ekologinen jalanjälki tuovat myös esiin sen, että osa ihmisistä kuluttaa tällä hetkellä liikaa. Meillä on kuitenkin vain yksi maapallo ja kestävästi ajatellen emme voi kuluttaa enempää kuin maapallo pystyy tuottamaan.

Tee toinen seuraavista ajokorttitehtävistä 2a tai 2b:

Maailman erilaiset kuluttajat

Vuonna 1961 ihmiskunta käytti vain puolet siitä, mitä se olisi voinut käyttää maapallon

biologisesta tuotantokyvystä. Nykyisten peruskoululaisten ja lukiolaisten vanhemmat ovat eläneet lapsuutensa ja nuoruutensa silloin, kun ei vielä olisi tarvittu ylimääräisiä maapalloja eli ekologinen jalanjälki oli kohtuullinen. Tosin silloinkin eri maiden välillä oli suuria eroja jalanjäljen suuruudessa. Miten vähäisempi kulutus näkyi? Oliko elämä tylsempää? Kysele vanhemmiltasi, mitä kaikkea tänä päivänä kulutetaan enemmän kuin silloin.

Ekologinen jalanjälki maiden välillä vaihtelee viimeisimpien laskelmien mukaan 0,5 hehtaarista 9,4 hehtaariin. Eri maissa elävien ihmisten kulutuksessa on siis hurja ero. Jos et jo kyllästynyt testeihin, niin tutustu osoitteessa www.mittaamaailmasi.fi eri puolilla maailmaa elävien ihmisten vastauksiin siitä, mihin he käyttäisivät 10 euroa. Mihin sinä käyttäisit sen? Myös muutamat tunnetut suomalaiset vastaavat sivuilla samaan kysymykseen. Tee myös ehtiessäsi Tarvemittaritesti ja selvitä oma tarvetyyppi.

AJOKORTTITEHTÄVÄ 2A:

Laske ekologinen selkäreppusi. Mene internetiin osoitteeseen: www.onedidit.fi. Sivuilta löytyy Repputesti. Voit tehdä tehtävän kotona, jos sinulla on käytössäsi internet. Silloin voit kysyä lisätietoa vanhemmiltasi tai tehdä tehtävän yhdessä heidän kanssaan. Voit myös tehdä testin koulussa. Merkitse saamasi ekologisen selkäreppun tulos tutkimuslomakkeeseen. Tehtävän tehtyenne vertailkaa luokassa saamianne tuloksia ja pohtikaa, mistä aiheutuvat erot tuloksissa. Onko nuorten ja vanhempien välillä eroa selkäreppun suuruudessa? Mikä vaikuttaa eniten ekologisen selkäreppun suuruuteen? Kasvaako vai pieneneekö reppusi tulevaisuudessa? Miksi?

AJOKORTTITEHTÄVÄ 2B:

Laske ekologinen jalanjälkesi. Mene internetiin osoitteeseen: www.tampereenkaupunki.net/ekotallaaja/peli. Sivulta löytyy laskuri, joka laskee ekologisen jalanjälkesi. Voit tehdä tehtävän kotona, jos sinulla on käytössäsi internet. Silloin voit kysyä lisätietoa vanhemmiltasi tai tehdä tehtävän yhdessä heidän kanssaan. Voit myös tehdä testin koulussa. Merkitse saamasi jalanjäljen suuruus ja sinun kulustasollasi tarvittava maapallojen määrä tutkimuslomakkeeseen. Tehtävän tehtyenne vertailkaa luokassa saamianne tuloksia ja pohtikaa, mistä aiheutuvat erot tuloksissa. Onko nuorten ja vanhempien välillä eroa ekologisen jalanjäljen suuruudessa? Mikä vaikuttaa eniten ekologisen jalanjäljen suuruuteen? Kasvaako vai pieneneekö jalanjälkesi tulevaisuudessa? Miksi?

Kulutuksen

© Greg S. Allgood. Courtesy of Photoshare 2007.

Puhdas vesi ei edelleenkään ole kaikkien maailman ihmisten saatavilla tai sen hankkimiseksi voi joutua kävelemään useita kilometrejä päivässä. Kuvassa kylän lapset ovat noutamassa juomavettä Wamala-järvestä Ugandassa.

- <Nea>** Uutisissa kerrottiin, että Australiassa on ollut jo monta vuotta tosi kuivaa.
- <lida>** Me katsottiin ussan tunnilla jotain pakolaisleirivideoita, missä lapset joutuivat hakemaan vettä kaivosista, joka oli yhteinen ainakin sadalle ihmiselle.
- <Alex>** Täällä Suomessa ei ainakaan ole vedestä pulaa, taas on satanut koko viikon..
- <Saku>** Meidän iskä sanoo, että veden säästäminen Suomessa ei auta ketään Afrikassa.
- <Alex>** Kai me voitaisiin myydä meidän vettä sinne..
- <lida>** Ei kuulosta kovin järkevältä. Tai siis jonkun öljyn myymisen ymmärtää, kun kaikilla mailla ei sitä ole, mutta veden myyminen..
- <Nea>** Eli vesipulasta kärsivät ei ole meidän ongelma, kun ei me voida tehdä mitään, vai..?

jäljet ympäristössä

Vettä lautasella – tulva jääkaapissa

Vesi on arvokkain luonnonvaramme, sillä ihminen kestää ilman juomavettä vain noin kolme päivää. Maailmassa on tällä hetkellä noin miljardi ihmistä, jotka kärsivät puhtaasta vedestä ja joutuvat juomaan tauteja aiheuttavaa likaista vettä. Suomalainen kuluttaa keskimäärin 155 litraa puhdasta vettä päivässä. Kulutukseen on laskettu mukaan juomaveden lisäksi myös esimerkiksi ruoanlaitossa, tiskauksessa ja peseytymisessä käytetty vesi. Hanasta tai suihkusta valuvan näkyvän veden lisäksi kulutamme kuitenkin myös näkymätöntä eli piilovettä, toisin sanoen jonkin tuotteen kasvatuksen, tuotannon ja jalostuksen aikana kulutettua vettä. Esimerkiksi appelsiinimehulasillisen tuottamiseen on käytetty 170 litraa vettä. Hampurilaisen valmistamiseen kuluu 2 400 litraa vettä, ja kupilliseen kahvia tarvitaan 140 litraa vettä.

Meillä on siis mahdollisuus vaikuttaa vedenkulutukseen myös kaukana kotimaastamme ilman, että meidän täytyy alkaa pullottaa suomalaista pohjavettä ja kuljettaa sitä vesipulasta kärsiville. Kulutusvalintamme vaikuttavat siihen, miten paljon vettä käytetään muualla. Jos syömmme Suomessa kasvatettua ja jalostettua ruokaa, emme käytä kovin paljon muiden maiden vesivarantoja. Suomalaisen käyttämästä vedestä yli 40 % on kuitenkin muiden maiden vettä. Esimerkiksi lähes kaikki vaattemme on tehty puuvillasta, jonka viljely vaatii valtavasti vettä. Farkkujen tekemiseen kuluu tutkimusten

mukaan 10 850 litraa vettä. Puuvillaa ei viljellä Suomessa joten kannamme vaatteissamme piilovettä, joka on todennäköisesti peräisin Afrikasta tai Aasiasta.

Vesijalanjälkemme kertoo sen, kuinka paljon näkyvää vettä ja piilovettä kulutamme yhteensä esimerkiksi vuoden aikana. Eri tuotteille voidaan myös laskea vesijalanjälki. Vesi kuuluu myös edellisessä luvussamme mainitun ekologisen selkärepun sisältöön. Sitä ei kuitenkaan useinkaan lasketa selkäreppuun mukaan vaan ilmoitetaan erikseen, koska muuten repun paino kasvaisi hulvattomasti ja peittäisi muut vaikutukset. Kun keskivertosuomalaisen 155 litran päivittäiseen näkyvään vedenkulutukseen lasketaan mukaan piilovesi, niin summaksi tulee päivässä noin 4 700 litraa. Se on yli 30 000 litraa viikossa. Huh ja spläts!

Hiilenmustat jalanjäljet

Paljon puhuttu ilmastonmuutos johtuu siitä, että käytämme hiiltä sisältäviä fossiilisia polttoaineita, joista aiheutuu ns. kasvihuonekaasujen päästöjä. Tunnetuimmat kasvihuonekaasut ovat hiilidioksidi eli CO₂ ja metaani eli CH₄. Koska tuotamme nykyisin enemmän kasvihuonekaasuja kuin maapallon kasvillisuus pystyy sitomaan, osa kaasuista jää ilmakehään lämmittämään sitä. Ilmaston muutoksesta aiheutuu erilaisia vaikutuksia, joiden suuruus on vasta viime vuosikymmeninä alettu ymmärtää. Parhailaan käydäänkin suuria kansainvälisiä

neuvotteluja, jotta ilmaston lämpeneminen saataisiin pysähtymään.

Ilmastonmuutos on koko maailmaa koskettava eli globaali ongelma. Kasvihuonekaasut eivät välitä valtioiden rajoista vaan leviävät kaikkialle. Valitettavasti ilmastonmuutos koskettaa kaikkein pahiten juuri maailman köyhimpiä alueita, jotka eivät ole edes itse aiheuttaneet kovin paljon päästöjä. Ilmaston lämpeneminen aiheuttaa kuivuusaaltoja alueille, jotka nyt jo kärsivät kuivuudesta ja voivat pahimmillaan tuhota viljelykasvien sadot niin isolla alueella, että siitä seuraa nälänhätää miljoonille ihmisille. Nälänhädästä kärsivät ihmiset saattavat joutua lähtemään omalta kotiseudultaan pakoon nälkää. Ilmastonmuutos synnyttää siis myös ilmastopakolaisuutta.

Hiilijalanjälki kertoo, kuinka monta kilogrammaa (kg) ilmastonmuutosta aiheuttavia kasvihuonekaasupäästöjä jokin tuote tai toiminta aiheuttaa. Valtaosa suomalaisten hiilijalanjäljestä syntyy asumisesta, liikkumisesta ja syömisestä. Nuoret eivät itse vielä päästä asumisestaan eivätkä huristele paljonkaan fossiilisia polttoaineita kuluttavilla mopoilla, autoilla ja lentokoneilla, mutta esimerkiksi syömisestä aiheutuu noin 20 % kaikista kotitalouksien kasvihuonepäästöistä. Mikä älyttömintä, jopa 1/3 alun perin syötäväksi tarkoitettua ruoasta heitetään roskikseen. Ensin siis aiheutetaan ilmasto muuttavia päästöjä ja loppujen lopuksi ruokaa ei edes syödä.

Ruokavalintamme vaikuttavat hiilijalanjälkemme suuruuteen. Suurimmat päästöt aiheu-

tuvat naudanlihasta ja juustosta, koska niiden tuottaminen vaatii paljon rehua ja lehmien märehäminen tuottaa metaania. Riisin vedenalainen viljely aiheuttaa myös huomattavia metaanikaasun päästöjä. Peruna onkin huomattavasti ilmastoystävällisempi vaihtoehto, samoin riisin korvaaminen kotimaisella ohralla

Jos haluat kerrata, mistä ilmastonmuutoksessa olikaan kyse ja millaisia vaikutuksia sillä on, niin esimerkiksi sivustolta www.ilmasto.org löytyy paljon tietoa aiheesta.

Tee yksi seuraavista ajokorttitehtävistä 3a, 3b tai 3c.

Sademetsää parvekkeella

Vesi- ja hiilijalanjälki eivät kerro kaikkia kuluttamisen ympäristövaikutuksia. Ruoan, vaatteiden ja tavaroiden kulutuksella on muitakin vaikutuksia ympäriväen luontoon ja ihmisiin. Monet vaikutuksista voivat näkyä hyvin kaukana meistä kuten puuvillaan viljelyyn käytettävien tuholaismyrkköjen vaikutukset ihmisten terveyteen ja kalakantojen romahtaminen maailman merissä. Osa ympäristövaikutuksista näkyy tietysti myös omassa maassamme. Joka kesä seurataan esimerkiksi sitä, ilmaantuuko järviin tai mereen myrkyllistä sinilevää, jonka kasvu johtuu veteen päässeistä ylimääräisistä ravinteista.

Kulutusvalinnoillamme voi olla vaikutusta Afrikassa, Etelä-Amerikassa ja Aasiassa kasvaviin sademetsiin ja niiden lajeihin. Parvekkeella tai olohuoneessamme saattaa olla pala sademetsää puutarhakalusteiden, lattiamaateriaalin, huonekalujen tai koriste-esineiden muodossa. Sademetsien väheneminen esimer-

AJOKORTTITEHTÄVÄ 3A:

Vetisiä aterioita. Ohesta löydät eri ruokien kulluttamia keskimääräisiä piilovesimääriä eli vesijalanjälkiä. Kokoa yksin tai parisi kanssa niiden perusteella seuraavat ateriat: vähän piilovettä kulluttava ateria ja paljon piilovettä kulluttava ateria. Pohdi myös, kuluuko aterioihin vettä Suomessa vai ulkomailla. Voit piirtää ruokalautaset ja ruoat itse, leikata kuvat lehdistä tai tulostaa netistä ruokakuvia. Ripusta työsi luokan seinälle tai koulun käytävään. Kirjoita tutkimuslomakkeeseen, mitä ruoka-aineita sisältyy vähän vettä kulluttavaan ateriaan ja paljon vettä kulluttavaan ateriaan.

AJOKORTTITEHTÄVÄ 3B:

Ilmastoystävälliset vinkit arkeen. Suurin osa kotien ilmastopäästöistä syntyy asumisesta, liikkumisesta ja ruokailusta. Tee ohjeet itsellesi ja perheellesi siitä, miten vähennätte päästöjänne näillä kolmella osa-alueella. Pohdi ensin asiaa parisi kanssa tai pienessä ryhmässä. Millaisia muutoksia olet valmis tekemään? Kirjoita tutkimuslomakkeeseen jokaisesta osa-alueesta vähintään kaksi vinkkiä, joiden toteuttaminen on mahdollista kotonasi. Tehkää myös vähintään 10 vinkin lista luokan seinille pareittain tai pienessä ryhmässä. Erilaisia vinkkejä päästöjen vähentämiseen löydät mm. seuraavilta nettisivuilta:

www.ilmasto.org → Lisätietoa → Mitä sinä voit tehdä

www.motiva.fi → Koti ja asuminen tai → Liikenne

www.alyttomystesti.fi

Ruoan vesijalanjälkiä:

Hampurilainen (150 g)	2400 l
Leipäviipale (30 g)	40 l
Peruna (100 g)	90 l
Kananmuna	200 l
Juustoviipale (10 g)	50 l
Omena (ulkomainen)	70 l
Omena (suomalainen)	30 l
Appelsiini	50 l
Banaani	60 l
Kananliha (100 g)	280 l
Sianliha (100 g)	590 l
Naudanliha (100 g)	1400 l
Soijapapu (100 g)	180 l
Riisi (100 g)	330 l
Pussillinen perunalastuja (200g)	185 l
Kupillinen kahvia (1,25 dl)	140 l
Kupillinen teetä (2,5 dl)	35 l
Lasillinen maitoa (2 dl)	200 l
Lasillinen omenamehua (2 dl)	190 l

(Lähteet: www.vesijalanjalkei.org
ja www.waterfootprint.org)

AJOKORTTITEHTÄVÄ 3C:

Laske jälkesi. Myös vesi- ja hiilijalanjäljen laskemiseen on kehitetty laskureita. Osoitteessa www.vesijalanjalki.org voit laskea oman vesijalanjälkesi, ja osoitteessa <http://www.hs.fi/viesti/hiilijalanjalkitesti> voit laskea hiilijalanjälkesi. Tee vesijalanjälkitesiti peruslaskurilla ja kokeile myös aterijälkitesitiä. Laske myös hiilijalanjälkesi. Kirjoita tulokset tutkimuslomakkeeseen. Pohdi ja kirjoita lomakkeeseen, ovatko laskurin tulokset mielestäsi luotettavia, ja mikä omalla kohdallasi ehkä vaikutti testin tulokseen.

AJOKORTTITEHTÄVÄ 4A:

Made in Sademetsä. Osoitteessa www.kulutus.fi/madeinsademetsa/ löytyy peli, jossa pääset sisustamaan asuntoasi eri puolilta maailmaa peräisin olevilla materiaaleilla, huonekaluilla ja tavaroilla. Valintojesi yhteydessä saat tietoa tuotteiden alkuperästä, ja niiden valmistamiseen liittyvistä vaikutuksista ympäristöön ja ihmisiin. Lopuksi saat huoneesi perusteella arvion siitä, millainen sisustajatyypiksi olet. Raportoi tutkimuslomakkeeseen oma sisustajatyypisi. Kokeile myös erilaisia sisustuksia ja katso, miten tulokset eroavat.

kiksi puiden kaatamisen takia vaarantaa eläin- ja kasvilajien elinympäristöt, jolloin myös eliöt voivat kadota. Biodiversiteetti viittaa muun muassa eläin- ja kasvilajien monimuotoisuuteen eli siihen, kuinka paljon lajeja alueella elää. Ihmisen toiminnan takia eliöistä tulee uhanalaisia, ja ne voivat kuolla sukupuuttoon. Yhden lajin kuoleminen voi vaikuttaa puolestaan muiden lajien selviytymiseen. Sademetsissä elää myös lukuisia vielä tuntemattomia lajeja, joista voidaan mahdollisesti löytää uusia lääkeaineita tai ruokakasveja.

Tee toinen seuraavista ajokorttitehtävistä 4a tai 4b.

AJOKORTTITEHTÄVÄ 4B:

Biopolttoaineet – uhka vai mahdollisuus. Ilmastomuutosta aiheuttavat fossiiliset polttoaineet kuten öljy, maakaasu ja kivihiihi ovat uusiutumattomia luonnonvaroja, jotka jonain päivänä loppuvat. Uusia energiamuotoja siis tarvitaan tulevaisuudessa. Viime vuosina on kehitetty ns. biopolttoaineita, jotka tuotetaan kasvi- ja eläinperäisistä raaka-aineista kuten maissista, sokeriruosta, rypsiästä ja palmuöljystä, jotka ovat kaikki myös ruokakasveja. Valitettavasti öljypalmun kasvattaminen biopolttoaineeksi aiheuttaa myös sademetsien hävittämistä, kun öljypalmuviljelyksille tarvitaan tilaa. Viljelmillä kuluu kasteluvettä, ja maatalouskemikaalit saastuttavat ympäristöä ja ovat ihmistenkin terveydelle vaarallisia. Paikalliset viljelijät eivät taas välttämättä hyödy rahallisesti biopolttoainekasvien viljelystä. Globbarit -niminen ryhmä kampanjoi vuonna 2008 tiedottamalla biopolttoaineiden haitallisista vaikutuksista sekä ympäristön että ihmisten kannalta. Tutustu Globbarien Tiedä mitä tankkaat -kampanjan materiaaleihin osoitteessa: www.globbarit.fi/tempaukset/tempausarkisto/ Kirjoita sen perusteella tutkimuslomakkeeseen biopolttoaineiden hyviä ja huonoja puolia.

© Jenni Gassgövar, Maan Ystävät

Monet ympäristöjärjestöt kampanjoivat parhaillaan sen puolesta, että ihmiset heräisivät torjumaan uhkaavaa ilmastonmuutosta. Pohjolan lämpenevistä talvista huolestuneet lumiukot vaativat ilmastolakia Maan Ystävien tapahtumassa Porissa talvella 2009.

- ⟨lida⟩ Hei – onko sulla uusi kännykkä?
- ⟨Nea⟩ Jep, sain tämän viime viikonloppuna, eikä ole ihan sairaan hieno..
- ⟨Alex⟩ Mun piti valita ennen koulun alkua uuden kännykän ja uusien farkkujen ja hupparin välillä. Ostin sitten vaatteet, onneksi farkut oli halvemmat kuin äiti oli kuvitellut ja sain sitten vielä yhden siistin t-paidankin.
- ⟨Nea⟩ Täytyykö teidän tehdä kotona töitä, että saatte rahaa vaatteisiin ja muihin juttuihin?
- ⟨Alex⟩ Joo, mun pitää ulkoiluttaa koira, täyttää tiskikone ja ööh.. siivota oma huone..
- ⟨Saku⟩ Ha haa, siitä sulle ei kyllä pitäisi maksaa, jätkän huone on niin sotkuinen aina.
- ⟨lida⟩ Meidän piti miettiä, missä meidän tavarat valmistetaan. Mun farkuissa lukee Made in China.
- ⟨Nea⟩ Tässä kännykässä ei lue mitään, mutta eikö Nokian kännykät tehdä Suomessa..?

Ihmiset tavar

niikkaa kuten kännyköitä, tietokoneita, pelikonsoleita ja mp3-soittimia valmistetaan erityisesti Aasian maissa. Laitteissa käytettävät metallit johtavat esimerkiksi Afrikassa sijaitsevaan Kongon demokraattiseen tasavaltaan, joka on maailman suurimpia tina- ja kobolttin tuottajia. Farkkujen tai t-paitojen tuotantoketjuun puolestaan kuuluvat ainakin puuvillan viljely, langan kehrääminen ja värjäminen, kankaan kutominen ja vaatteiden ompe-

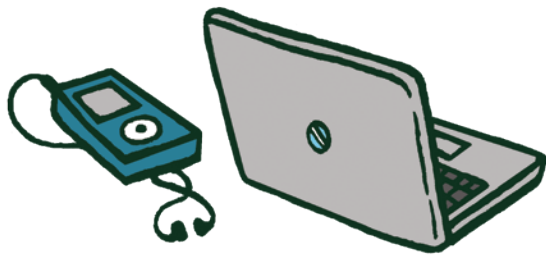
lu, jotka kaikki voivat tapahtua eri paikoissa eri puolilla maailmaa sijaitsevista tehtaista.

Maailman suurimmalla matkapuhelinryityksellä suomalaisella Nokialla on tehtaita ympäri maailmaa kuten Meksikossa, Kiinassa ja Romaniassa. Nokia on vain yksi esimerkki monista isoista yrityksistä, jotka ovat siirtäneet tuotantonsa sellaisiin maihin, joissa tuotteiden valmistus on halvempaa kuin Suomessa. Köyhemmissä maissa työntekijöille ei tarvitse maksaa niin paljon palkkaa kuin Suomessa. Lisäksi työlainsäädäntö ja ympäristömääräykset eivät yleensä

Kurkistus tavaravuorten taakse

Onko sinulla sukulaisia tai ystäviä, joilla ei ole kännykkää? Kännykkä on esine, jota ilman tuntuu nykyään mahdottomalta elää. Se näkyy kännyköiden tuotannossa, sillä on laskettu, että joka sekunti maailmassa valmistuu 36 kännykkää. Kännykkä sisältää noin 20:tä erilaista metallia, ja sen lisäksi erilaisia muoviosia. Metallit, kuoret, akut, laturit ja muut osat tulevat eri puolilta maailmaa, ja ennen kuin valmis kännykkä on paketissa kaupan hyllyllä, välissä on voinut olla kymmeniä kaivoksia ja tehtaita. Kulutuselektro-

avuoorten takana

ole niin tiukkoja kuin meillä. Tämä mahdollistaa sen, että työntekijöiden vaatimukset työolojen kohentamisesta voidaan ohittaa ja myrkyllisiä aineita päästää helpommin ympäristöön.

Tuotannon siirtäminen ulkomaille koskee myös vaateyrityksiä, sillä Suomessa ei juuri-kaan myydä Suomessa tehtyjä vaatteita. Esimerkiksi nuorten suosimat H&M, KappAhl, Lindex, Vero Moda ja Dressmann teettävät vaatteensa sekä muualla Euroopassa että Aasiassa. Monet tehtaajat tilaavat tuotteensa myös toisilta yrityksiltä, joita kutsutaan alihankkijoiksi. Alihankkijoiden tehtaiden työolojen valvominen on vielä vaikeampaa kuin omien tehtaiden. Luuletko, että vaate- tai kännykkäkaupan myyjä osaisi kertoa tuotteiden alkuperästä? Testaa jos uskallat.

Meidän suomalaisten kuluttajien kannalta on tietysti hyvä, että kännykät tai vaatteet eivät maksa kovin paljon jolloin meillä on varaa ostaa niitä. Mitä halvemmalla yritys tekee tuotteita, sitä enemmän sille jää voittoa. Mutta millaisissa työoloissa tuotteet valmistetaan ja ketkä niitä valmistavat? Millaista palkkaa he saavat, ja millaista on heidän arkensa? Entä miksi kehitysmaat pysyvät köyhinä, vaikka niillä olisi suuret luonnonrikkaudet?

Siirtomaavallan perintö

Kongon demokraattinen tasavalta on maa, jolla on suuret luonnonrikkaudet. Silti se on yksi maailman köyhimmistä maista. Luonnonvarat, maantiede ja teollistumisen aste selittävät vain osittain sen, miksi toiset maat ovat köyhiä ja toiset vauraita. Maan ja jopa maanosien köyhyyteen vaikuttavat luonnonolojen lisäksi pääasiassa politiikka ja kaupankäynnin ehdot niin maan sisällä kuin eri maiden välillä. Toisaalta on hyvä muistaa, että tuloerot köyhissä maissa voivat olla suuria ja että valtaa käyttää yleensä pieni rikas väestön osa.

Luonnonoloihin on vaikea vaikuttaa, mutta politiikkaa ja kaup-

AJOKORTTITEHTÄVÄ 5: Eettistä elektroniikkaa?

makeitFair on eurooppalaisten järjestöjen kampanja, jossa on tutkittu kulutuselektroniikan valmistajien työoloja tehtaissa, metallien kaivamista ja käytöstä poistetun elektroniikkajätteen hävittämistä. Näistä aiheista on tehty verkkotehtävä, jossa tutustutaan elämään niin Kongossa kuin Kiinassa. Mene osoitteeseen www.makeitfair.fi/koulut, josta löydät linkin verkkotehtävään. Sen avulla pääset selvittämään, mitä ja keitä matkapuhelinten valmistuksen takaa löytyy. Sivuilta löytyy tehtävälomake vastaamista varten, ja opettajalta saat lisäohjeita. Raportoi lopuksi tutkimuslomakkeeseen.

**EETTISESTI
EPÄKUNNOSSA!**

WWW.MAKEITFAIR.FI

Käytöstä poistettu elektroniikkajätettä kuljetetaan kehitysmaihin. Kuva on Ghanasta, jossa kaatopaikalle on viety rikkinäisiä tietokoneita. Niistä valuu maahan ja vesistöihin vaarallisia kemikaaleja kuten esimerkiksi lyijyä, kadmiumia ja elohopeaa.

paa käyvät ihmiset, joten köyhyyteen ja epäreiluun kaupankäyntiin pitäisi olla mahdollisuus myös puuttua. Onko oikein, että rikkaat länsimaiset yritykset käyttävät hyväkseen köyhiä ihmisiä, joilla ei ole muuta vaihtoehtoa kuin yrittää elää huonolla palkalla? Entä miksi köyhien maiden ihmiset ja hallitukset suostuvat siihen, että yritykset ja niiden alihankkijat maksavat huonoja palkkoja, eivät huolehdi työturvallisuudesta ja pilaavat ympäristön?

Epäreilu kaupankäynti rikkaiden ja köyhien maiden välillä ei ole uusi asia. Monet kehitysmaat ovat aikoinaan olleet siirtomaita eli niitä on hallittu Euroopasta, mm. Englannista, Ranskasta tai Espanjasta käsin. Entisistä siirtomaisista on tuotu jo pitkään monenlaisia tuotteita kuten kahvia, teetä ja kaakota ja kehitysmaiden luonnonrikkauksia kuten metalleja on käytetty hyväksi. Vaikka nykyään siirtomaat ovat itsestäistyneet, niin maailmankaupassa kehitysmaat ovat edelleen huomomassa asemassa. Niistä tuodaan edelleen esimerkiksi kahvia ja banaaneja, joista maksetaan viljelijöille niin vähän, että rahalla ei tule toimeen. Kehitysmaissa pidemmälle jalostetuille tuotteille, joista voisi saada paremmin hintaa kuin raaka-

aineista, on puolestaan asetettu tullimaksuja. Tullimaksut voivat olla niin korkeita, että kauppa ei sen takia kannata.

Ekologinen velka

Köyhien maiden sijasta puhutaan nykyisin myös köyhdytetyistä maista. Köyhdyttämisellä tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että länsimaat ovat käyttäneet ja käyttävät edelleen pilkka-hinnalla köyhien maiden luonnonvaroja eivätkä näin edes anna niille mahdollisuutta vaurastua. Puhutaan myös

ekologisesta velasta, joka tarkoittaa muun muassa sitä, että siirtomaavallan aikana väkivaltaisesti haltuun-

otettuja luonnonvaroja ei ole koskaan korvattu. Ekologista velkaa rikkaista maista köyhiin maihin syntyy jatkuvasti, kun paikalliset ihmiset eivät voi hyö-

dyntää omia luonnonvarjoaan vaan niitä

käytetään teollisuusmaiden kulutushyödykkeiden tekemiseen.

Ekologisen velan käsite kääntää velkasuhteet pääläelleen, sillä yleensä puhutaan lähinnä siitä, kuinka paljon kehitysmaat ovat velkaa teollisuusmaille. Kehitysmaat ovat otaneet rahalainoja toteuttaakseen erilaisia kehityshankkeita, jotka eivät usein kuitenkaan hyödytä kuin paikallista eliittiä. Suurin osa väestöstä ei ole hyötynyt hankkeista tai ne ovat jopa heikentäneet elinolosuhteita, kun esimerkiksi maa on otettu vientikasvien viljelyyn. Berkeleyn yliopiston tutkijat ovat laskeneet, että rikkaiden maiden luonnonvarojen ylikulutus maksaa enemmän kuin kehitysmaiden lainanoton seurauksena muodostuneet velat yhteensä. Kuka siis loppujen lopuksi on velkaa kenelle?

Tee yksi seuraavista tehtävistä 6a, 6b tai 6c:

AJOKORTTITEHTÄVÄ 6A:

Lapset ja nuoret työssä. UNICEF on arvioinut maailmassa olevan noin 200 miljoonaa lapsityöntekijää. Tehtaissa tai maataloilla pitkiä työpäiviä tekevän lapsen tai nuoren maailma on hyvin erilainen kuin suomalaisen koululaisen. Nuoret eri puolilla maailmaa haaveilevat silti melko samanlaisista asioista. Lue ohessa olevat Maailman kuvat-tarinat ja valitse

niistä yksi. Pohdi, mitä pitäisi tapahtua, jotta tarinassa mainittujen ihmisten elämä voisi muuttua. Mitä yritykset, tehtaiden johtajat, poliitikot tai kuluttajat voisivat tehdä, jotta työntekijöiden elämä helpottuisi? Tee lista muutoksista, joita tarvitaan ja pohdi kuinka helppoa tai vaikeaa muutosten toteuttaminen oikeasti on.

Aurinko ei ole vielä edes noussut, kun minun pitää lähteä töihin neljän tunnin unien jälkeen. Edellinen työpäivä on päättyvä vasta puolen yön jälkeen. Täytyy kuitenkin olla onnellinen, että on töitä. Ennen olimme maanviljelijöitä, mutta maat jäivät tekstiilitehtaan alle. Nyt perheeni työskentelee tehtaassa. Liiman kengänpohjia toisiinsa 0,35 euron päiväpalkalla. Työpäivä kestää 8 tuntia, mutta välillä se voi ylittyä 18 tuntiin. Liiman haju on kamala. Loppupäivästä voin yleensä huonosti ja minua pyöryttää.

Isälläni ei mene sen paremmin. Hän työskentelee tekstiilivärjäämön puolella. Väriaineiden höyryt kirvelevät silmiä. Monet kansainväliset yhtiöt vain tulevat tänne Intiaan, koska täällä on halpaa työvoimaa ja olematon ympäristölainsäädäntö. Tehtaiden myrkylliset kemikaalit taas kulkeutuvat ruokaamme ja juomaamme sekä pilaavat terveytemme.

Saranya, 15 v.

Olen Habib ja kotoisin Ghanan keskiosista. Kun olin pieni, perheeni viljeli tomaatteja ja hankimme sillä elannon. Nyt tomaattien viljely ei enää kannata ja tuhannet ihmiset ovat joutuneet työttömiksi. Naapurini lähti laittomaksi siirtolaiseksi Espanjaan. Olen kuullut, että hän paiskii pitkää työpäivää sikäläisillä tomaattiviljelmillä minimipalkalla. Espanjasta halvalla tuotetut ja maataloustuilla tuetut tomaatit lennätetään tomaattiviivistein tänne. Koska me emme pysty kilpailemaan halpojen hintojen kanssa, on oma tuotantomme jouduttu lopettamaan. Ilman omaa maataloutta olemme riippuvaisia tuontielintarvikkeista ja köyhdyimme entisestään.

Habib 16 v.

Olen 19-vuotias Azad Bangladeshista. Työskentelen vaatteita valmistavassa tehtaassa 17 euron kuukausipalkalla. Palkallani yritän elättää myös sairaat vanhempani. Raha ei riitä elämiseen, sillä ruoanhinta on kaksinkertaistunut lyhyessä ajassa. Kärsimme aliravitsemuksesta. Nälkäisenä työteho laskee, mutta periksi ei voi antaa, sillä pelkään menettäväni työpaikkani.

Työpäiväni on yhdeksäntuntinen, mutta on tavallista, että se venyy 11–12-tuntiseksi. Useimmiten ylitöistä ei saa korvausta. Ainoat tauot ovat lounastunti ja kolme sallittua vessataukoa. Jos olet sairas, et myöskään saa palkkaa. Jos olet raskaana, sinut erotetaan. Myös vanhempia ompelijoita, joiden työtahti on hidastunut, irtisanotaan jatkuvasti. Nyt olen ommellut samaa saumaa farkukujen ulkoreunassa jo kolme kuukautta. Kukahan nämä farkut laittaa jalkaansa ja paljonkohan hän maksaa niistä? Yksien housujen ompeluttaminen maksaa tehtaasta omistajalle 20 senttiä.

Azad 19 v.

Asun Brasiliassa ja perheeni työskentelee suurmaanomistajan banaaniviljelmällä. Ennen meillä oli oma peltotilkku ja pystyimme kasvattamaan sillä ruokaa. Sitten iso firma tuli ja vei maamme. Saimme töitä viljelmältä, mutta palkka ei riitä edes ruokaan. Minäkin jouduin lopettamaan koulunkäynnin ja menemään töihin banaaniviljelmälle auttaakseni perhettäni tienaamaan enemmän.

Iso firma haluaa, että viljelyssä käytetään torjunta-aineita, koska silloin tulee enemmän satoa. Torjunta-aineet saavat minut voimaan pahoin ja käteni kutisemaan. Pikkusiskoni tuli niin sairaaksi, että joutui sairaalaan. Meillä ei kuitenkaan ole varaa tarvittaviin lääkkeisiin. Välillä banaaneja poimiessani mietin, minne ne oikein menevät. Tiedän, että ne menevät tuhansien kilometrien päähän.

Tänä iltana viljelmän työntekijöillä on kokous. Siellä mietimme, miten ihmeessä saisimme ison firman maksamaan sellaista palkkaa, että sillä tulisi toimeen.

Jose 15 v.

AJOKORTTITEHTÄVÄ 6B:

Kahdenlaisia merirosvoja. Olet ehkä kuullut uutisia, joissa kerrotaan Somalian rannikolla rahtialuksia ryöstävistä merirosvoista. Länsimaat ovat lähettäneet merirosvojen takia alueelle sota-aluksia, ja merirosvoista kirjoitetaan valtamediassa tuomitsevaan sävyyn. Harvemmin uutisissa kuitenkaan kerrotaan niistä länsimaisista merirosvoista, jotka ovat salakalastaneet alueella vieneet paikallisten kalastajien saaliit. Alueen ryöstökälystä liittyy keskeisesti ekologisen velan ajatukseen, jossa paikallinen elinkeino ja ruokaturva vakavasti uhattuna länsimaiden toiminnan takia. Voima -lehti kertoo numerossaan 6/09 aiheesta otsikolla ”Somalian kaksi piratismia”. Löydät artikkelin osoitteesta www.voima.fi → lehtiarkisto → Voima 2009 → Somalian kaksi piratismia. Etsi myös sanomalehdistä tai internetistä uutisia Somalian merirosvoista. Niitä löydät helposti esimerkiksi Googlen avulla hakusanoilla ”merirosvot” ja ”Somalia”. Vertaile uutisia Voiman artikkeliin. Pohdi näitä kahta erilaista merirosvouksen muotoa ja mitä niiden taustalla on sekä miten media käsittelee aihetta. Kirjoita pohditskeleva essee, jonka otsikkona voi olla vaikkapa ”Kahdenlaisia merirosvoja”.

AJOKORTTITEHTÄVÄ 6C:

Reilu hinta? Oheinen kuva kertoo, kuinka paljon 100 euron lenkkiosusta menee kunkin lenkkarin valmistukseen ja myyntiin osallistuvan tahon kukkaraan. Pohdi yksin tai ryhmässä, mikä olisi mielestäsi reilu jako eri toimijoiden välillä. Kenen työ on raskainta tai vaikeinta? Millaisissa oloissa valmistukseen osallistuvat eri tahot työskentelevät? Tutkimuslomakkeesta löydät saman kuvan.

Sanastoa tehtävään 6c:

Alihankkija: Yritys voi antaa tuotteen tai sen osan valmistamisen jollekin toiselle yritykselle eli alihankkijalle.

ALV: Arvonlisävero. Tuotteen jälleenmyyjän pitää maksaa valtiolle arvonlisäveroa. Myyjä saa kuitenkin ennen maksamista vähentää tuotteen hankkimiseen liittyvät arvonlisäverot. Suomessa urheilukenkien arvonlisävero on 22 %. Clean Clothes -kampanja on kansainvälinen, joten tässä kuvassa on mahdollisesti käytetty jonkin toisen EU-maan arvonlisäveroa. Vero vaihtelee eri maissa 0-25 % välillä.

Brändi: Brändi-sanaa käytetään, kun viitataan jonkin tuotteen ympärille syntyneeseen positiiviseen maineeseen, esimerkiksi tietyn tuotteen laadukkuuteen, kestävyteen tai luotettavuuteen. Suomen tunnetuimpia brändejä ovat mm. Fazerin Sininen ja Nokia. Kansainvälisesti yksi tunnetuimmista brändeistä on Coca-Cola. Urheilujalkineiteollisuudessa brändiyhtiöt ovat puolestaan esimerkiksi Nike ja Adidas.

Jälleenmyyjä: Jälleenmyyjä tarkoittaa liikettä, jossa tuotteita myydään. Suomessa urheiluvälineiden jälleenmyyjä ovat esimerkiksi Stadium ja Intersport.

Pohdi! Miten brändiin vaikuttaa, jos paljastuu, että brändiyhtiöt käyttävät lapsityövoimaa, pilaa ympäristöä tai maksavat huonoa palkkaa työntekijöille?

Nyt on sinun vuorosi päättää, miten hinta jaetaan reilusti eri tekijöiden kesken. Perustele myös valintasi.

Tiedot: Clean Clothes
(www.cleanclothes.org)

Vastuullisia kulutusv

Puuvillantuottaja Harji Patel kasvattaa puuvilla Reilun kaupan kriteerin mukaisesti.

© Simon Rawles

alintoja

Reilua maailmankauppaa

Suomen ensimmäinen Maailmankauppa, Oulun Juuttiputiikki, avattiin vuonna 1978. Nykyään Maailmankauppoja on eri puolilla Suomea noin 20 eri paikkakunnalla. Maailmankaupat käyvät oikeudenmukaista kauppaa Aasian, Afrikan ja Latinalaisen Amerikan tuottajaryhmien kanssa. Ne maksavat reilun hinnan tuotteista ja edellyttävät hyviä työskentelyolosuhteita, joiden toteutumista ne valvovat muun muassa vieraillemalla tuottajayhteisöissä. Maailmankauppojen hyllyiltä löytyy muun muassa vaatteita, laukkuja, kahvia ja elintarvikkeita.

Nykyisin yhä useammasta Maailmankauppoissa myytävästä tuotteesta löytyy myös sinivihreä Reilun kaupan merkki. Reilun kaupan merkillä varustettuja tuotteita myydään kuitenkin eniten tavallisissa ruokakaupoissa ympäri Suomea. Merkki tarkoittaa sitä, että tuotteiden on täytettävä Reilun kaupan kriteerit eli ehdot. Kriteereihin kuuluvat esimerkiksi tuottajalle maksettava takuuhinta ja Reilun kaupan lisä. Lisäksi Reilussa kaupassa sitoudutaan ihmisoikeuksiin ja tiukkoihin ympäristömääräyksiin. Suurtilojen työntekijöillä on oikeudet asiallisiin työoloihin sekä lakien mukaiseen palkkaan ja järjestäytymiseen eli siihen, että he saavat perustaa esimerkiksi ammattiyhdistyksen.

Reilun kaupan merkijärjestelmä sai alkunsa 1980-luvun alussa, kun hollantilaiset avus-

- ⟨Alex⟩ lida, mikä tuo sun hippilaukkusi oikein on?
- ⟨lida⟩ Ei tämä mikään hippilaukku ole. Kummitäti osti sen Maailmankaupasta.
- ⟨Alex⟩ Mistä ihmeen Maailmankaupasta? Eikö me juuri opittu, että maailmankauppa aiheuttaa ongelmia, kun rikkaat länsimaat käyttävät hyväksi etelän köyhiä?
- ⟨lida⟩ Ei ei, kun siinä Maailmankaupassa myydään kaikenlaisia reilun kaupan tuotteita, jotka tulee köyhistä maista, käsitetöitä, vaatteita, kahvia, teetä ja vaikka mitä. Niiden tekijät saavat kai ihan reilun palkan työstään.
- ⟨Saku⟩ Mutta niitä reilun kaupan tuotteitahan saa tavallisistakin kaupoista. Meidän äiti ostaa aina reilun kaupan banaaneja, niissä on sellainen sinivihreä merkki. Ne on ihan tavallisen makuisia kyllä.
- ⟨Alex⟩ Onko se sama asia kuin luomu? Eikö luomu ole jotenkin ympäristöystävällistä?
- ⟨Nea⟩ No, onko se muka ympäristöystävällistä rahdata banaaneja Suomeen jostain kaukaa?
- ⟨Saku⟩ Ei kai, mutta niitä ei kasva Suomessa joten hedelmien syönti kävisi vähiin jos syötäisiin vain suomalaisia hedelmiä. Eihän täällä kasva juuri muuta kuin omenoita ja niitäkään ei saa kaupoista kuin syksyllä.
- ⟨lida⟩ Mutta jos me lopetettaisiin banaanien osto, niin sittenhän ne reilujen banaanien viljelijät ei saisi edes mahdollisuutta ansaita hyvin..
- ⟨Alex⟩ Eli hyvä ihmisille mutta huono ympäristölle.. Argh, miten muka voi kuluttaa vastuullisesti, jos kaikesta on jotain haittaa?
- ⟨Nea⟩ No, onko joku väittänyt, että maailman pelastaminen olisi helppoa?

tustyöntekijät kysyivät meksikolaisilta kahvinviljelijöiltä, millaista apua he haluaisivat. Viljelijät vastasivat, että he eivät haluaisi ottaa vain passiivisesti vastaan apua rikkaammilta mailta, vaan ansaita toimeentulonsa omalla työllään. Näin syntyi idea Reilun kaupan merkistä, ja ensimmäinen Reilun kaupan kahvi tuli myyntiin Hollannissa vuonna 1988. Hollannista Reilun kaupan järjestelmä alkoi levitä myös muualle Eurooppaan.

Suomeen perustettiin vuonna 1997 Reilun kaupan edistämisyhdistys, joka alkoi tehdä Reilun kaupan merkkiä tunnetuksi. Reilun kaupan puolesta -järjestön eli Repun vapaaehtoiset ovat puolestaan vuodesta 2000 lähtien tehneet Reilun kaupan ajatusta tunnetuksi muun muassa järjestämällä Reilun kaupan tuotteiden maistatuksia ja pitämällä Reilun kaupan kahvi-

laa erilaisissa tapahtumissa kuten festareilla ja markkinoilla. Vuoden 2009 lopussa Reilun kaupan merkillä varustettuja tuotteita löytyy Suomesta jo noin 1 300, ja niihin kuuluu mm. kahvia, teetä, hedelmiä, mausteita, kukkia, riisiä, jalkapalloja ja Reilun kaupan puuvillasta valmistettuja tuotteita.

Reilu kauppa ja ympäristö

Reilun kaupan merkki ja luomumerkki eivät ole samoja, vaikka Alex niin epäilee. Luomumerkki viittaa luonnonmukaiseen tuotantoon, jossa noudatetaan tiukempia ympäristönsuojelun liittyviä määräyksiä kuten rajoituksia lannoitteiden ja torjunta-aineiden käytössä. Tuotteet voivat olla sekä reilu- että luomumerkittyjä, ja Suomessa noin puolella Reilun kaupan tuotteista on myös luomumerkki. Reilun

AJOKORTTITEHTÄVÄ 7:

Mistä reilut tuotteet tulevat? Reilun kaupan nettipelissä pääset tutustumaan reilujen banaanien, jalkapallojen, kaakaon, laukujen ja puuvillan reittiin tuottajalta kuluttajalle. Samalla opit lisää asioita tutuista tuotteista, Maailmankauppojen toiminnasta ja Reilun kaupan merkijärjestelmästä. Peli löytyy osoitteesta: www.repu.fi/kouluille. Tutustu peliin ja testaa tietämystäsi tuotteista. Valitse sitten kaksi (2) väitettä oheisesta listasta ”12 syytä ostaa reilun kaupan tuotteita”. Etsi pelin avulla perustelut, miksi valitsemasi väitteet ovat totta. Saat tietysti käyttää myös kaikkia muita tietolähteitä. Raportoi tutkimuslomakkeeseen perustelut.

Oheiset 12 väitettä on poimittu vuonna 2008 suomeksi ilmestyneestä kirjasta ”50 syytä ostaa reilun kaupan tuotteita”. Kirjassa kerrotaan myös perustelut väitteille. Jos haluat, voit pyytää opettajaltasi koko 50 synn listan ja valita sieltä myös jonkin muun väitteen ja etsiä sille perustelut. Lista löytyy myös nettipeilin yhteydestä. Jos haluat tietää, mitä perusteluja kirjoittajat antavat, niin voit lainata kirjan kirjastosta. Keskustelkaa myös luokassa, mihin väitteisiin on hankalampi löytää perusteluja tai epäiletkö jonkin väitteen todenperäisyyttä ja miksi. Entä mikä on sinun mielestäsi paras syy ostaa reilun kaupan tuotteita?

12 syytä ostaa reilun kaupan tuotteita

- Tuotte järjestelmää, joka hyödyttää köyhiä
- Maksatte pienviljelijöille reilumman hinnan.
- Takaatte plantaasityöläisille elämiseen riittävät ansiot.
- Saatatte lapsen koulutielle.
- Edistätte ihmisten terveyttä.
- Ohitatte välikädet.
- Äänestätte kaupan oikeudenmukaisuuden puolesta.
- Annatte kenkää pahoille palloille.
- Muutatte monen ihmisen elämän.
- Autatte tuottajia uskomaan huomiseen.
- Lopetatte lasten riiston.
- Muutatte maailmaa!

(Kirjasta: 50 syytä ostaa reilun kaupan tuotteita. Kirjoittajat: Miles Litvinoff ja John Madeley. 2008)

Turussa toimiva Maailmankauppa Aamutähti käy kauppaa Intian Ahmedabadissa sijaitsevan St. Maryn käsityökeskuksen kanssa ja maahantuo Suomeen heidän valmistaamia hienoja käsityötuotteita.

St. Maryn käsityökeskus/Aamutähti

SMSK

Pakistanin Sialkotissa valmistetaan Reilun kaupan merkillä sertifoituja jalkapalloja, joita saa nykyisin Maailmankauppojen lisäksi myös joistakin tavarataloista ja urheiluvälinekaupoista.

kaupan kriteereihin kuuluvat kuitenkin myös tavanomaista tiukemmat ympäristömääräykset esimerkiksi torjunta-aineiden käytön suhteen, joten myös paikallinen ympäristö hyötyy Reilusta kaupasta.

Reilun kaupan tuotteiden kohdalla moni ympäristöä ajatteleva kuluttaja varmasti miettii, onko ympäristön kannalta hyvä kuljettaa tuotteita niin kaukaa Suomeen. Usein ajatellaan, että kuljetusten osuus ruoan ympäristövaikutuksista on suuri, mutta tutkimusten mukaan tämä ei välttämättä aina pidä paikkaansa. Tuotteiden kasvatus ja ruoan hankinta sekä valmistus voivat kuluttaa enemmän energiaa kuin kuljetukset. Esimerkiksi tuotteiden kuten banaanien ja kahvin kuljettaminen laivalla on melko energiatehokasta. Ruoan säilyttäminen kaupan pakastealtaissa, ostosmatkat yksityisautolla jättimarkettiin ja ruoan valmistaminen energiaa kuluttavalla tavalla puolestaan voivat muodostaa yllättävän suuren osuuden tuotteen energian kulutuksesta.

Suomessa talvella kasvihuoneissa kasvatettavat vihannekset kuluttavat usein enemmän

energiaa kuin Välimeren alueelta, esimerkiksi Espanjasta, tänne kuljetettavat vihannekset. Toisaalta tomaattiviljelmillä työskentelevillä

afrikkalaisilla siirtolaisilla on kurjat työ- ja asuinolot eikä heille usein makseta riittävä palkkaa. Tuontiappeleksiineistä löytyy myös välillä suurehkoja määriä torjunta-ainejäämiä, jotka voivat olla haitallisia terveydelle. Reilun kaupan appelsiinien kohdalla työntekijöiden oikeudet on kuitenkin otettu huomioon, ja kemiallisten aineiden

käyttöä on rajoitettu.

Vaikka kuljetusten energiankulutus ei olisi-kaan kovin suuri, ei ruoan kuljettaminen ympäri maailmaa silti ole hyväksi ympäristölle ja alueiden toiminnalle. Maatalous vaikuttaa suuresti paikalliseen ympäristöön. Jos jollain alueella keskitytään vain yhden tai muutama tuotteen viljelyyn, se aiheuttaa ongelmia paitsi alueen luonnon monimuotoisuudelle, niin myös jatkojalostukselle, työllisyydelle ja ruoantuotannon turvaamiselle. Kuinka moni meistä tuntisi olonsa turvalliseksi, jos kaikki ruokamme tuotaisiin ulkomailta?

Vastuullisten valintojen viidakkossa

Kulutusvalintamme vaikuttavat siis ympäristössä niin vesisistöihin, ilmaan, maaperään kuin eläinten hyvinvointiin. Ne vaikuttavat myös omaan terveyteemme ja työntekijöiden olosuhteisiin eri puolilla maailmaa. Alexin tuskailu vastuullisten kulutusvalintojen vaikeudesta on siis enemmän kuin totta. Ympäristöä vähiten rasittavien ja ihmisten kannalta oikeudenmukaisten valintojen tekeminen ei ole helppoa, ja jokainen joutuu tekemään omat ratkaisunsa. Huonoin ratkaisu on lyödä hanskat tiskiinkin ja olla tekemättä mitään. Kuluttaja on kuitenkin kuningas. Sitä osoittaa esimerkiksi Reilun kaupan räjähdysmäinen kasvu Suomessa ja muualla maailmassa viime vuosien aikana.

Jokainen valitsee oman tapansa toimia vastuullisena kuluttajana. Yksi vaihtaa ehkä riisin kotimaiseen perunaan, mutta syö edelleen lihaa. Toinen välttää ostamasta pakastepitsoja, mutta nauttii ulkomaalaisista hedelmistä. Kolmas käyttää vain Reilun kaupan kahvia ja teetä, mutta ostaa silloin tällöin ulkomailla tehdyn vaatteiden, jonka alkuperästä ei ole tietoa. Pääasiassa lähialueella tuotettu ruoka maustettuna reilusti tuotetuilla kaukomaisten herkuilla lienee useimman vastuullisesti ajattelevan kuluttajan perusresepti. Esimerkiksi vaatteiden suhteen taas kannattaa suosia kestävyttä ja mieltä, kuinka monet farkut oikeastaan tarvitsee. Millaisia valintoja sinä olet valmis tekemään?

Reilun kaupan sertifiointin piirissä on tällä hetkellä pääasiassa elintarvikkeita, ja lisäksi puuvilla ja jalkapallot. Maailmankaupat tuovat maahan myös esimerkiksi reiluja koriste-esineitä, leluja ja kenkiä. Reilun kaupan kännyköistä tai muusta kulutuselektroniikasta saamme vasta haaveilla. Miten vastuullinen kuluttaja voi vaikuttaa valinnoillaan, jos mitään reilua tai ympäristöystävällistä vaihtoehtoa ei ole olemassa? Kansainvälinen makelTfair-kampanja on yksi esimerkki tavasta, jolla saadaan ihmiset tietoiseksi tuotannon epäkohdista ja samalla painostamaan yrityksiä, jotta ne ryhtyisivät parantamaan esimerkiksi työntekijöiden olosuhteita. Yrityksille annettava palaute on tärkeää, ja on hyvä, että sitä antavat nimenomaan tavalliset ihmiset erilaisten järjestöjen lisäksi. Kansalaisjärjestöjen lisäksi aktiiviset kansalaiset ovat myös perustaneet monia nettisivuja, blogeja ja keskustelupalstoja, joilla vaihdetaan tietoa ja mielipiteitä kulutuksesta, tuotteiden eettisyydestä ja vastuullisesti toimivista yrityksistä. Niihin kannattaa ehdottomasti tutustua, jos haluaa tehdä ympäristöä ja ihmistä huomioivalla tavalla. Erityisesti www.kulutus.fi on hyvä tapa aloittaa, jos haluaa tutustua, millaisia ajatuksia muilla nuorilla on kulutuksesta ja kuluttamattomuudesta.

www.kulutus.fi
www.alaosta.fi
www.eettinenkuluttaja.net
www.vihreatvaatteet.com
www.eettinenvalinta.fi

Tee toinen seuraavista ajokorttitietävistä 8a tai 8b:

AJOKORTTITEHTÄVÄ 8A:

Jostain on aloitettava - omat tuotteet puntarissa. Ensimmäisessä ajokorttitehtävässä pohdit neljän eri valitsemasi tuotteen taakse kätkeytyvää näkymätöntä kulutusta. Sen jälkeen olet tutustunut kulutuksen ympäristövaikutuksiin sekä tavaravuorten taakse kätkeytyvien työntekijöiden olosuhteisiin. Keskustele 4 - 6 hengen ryhmässä, oletko tähän mennessä saanut jotain tarkempaa tietoa alussa valitsemiesi tuotteiden alkuperästä. Kuka tuotteen mahdollisesti on valmistanut ja missä olosuhteissa? Onko tuotteesta ole-massa Reilun kaupan merkillä varustettu vaihtoehto tai muuten eettisempi vaihtoehto? Miten välttämätön tuote on sinulle ja olisitko valmis luopumaan siitä? Miten voisit vaikuttaa siihen, missä oloissa tuotteita valmistetaan ja miten ne vaikuttavat ympäristöön? Katso tutkimuslomakkeesta ohjeet raportointiin.

AJOKORTTITEHTÄVÄ 8B:

Story of Stuff. Story of Stuff eli tavaroiden tarina on 20 minuutin mittainen video siitä, mistä tavarat tulevat ja minne ne menevät. Ketju etenee luonnonvarojen käyttöönotosta tavaroiden tuotannon, jakelun ja kulutuksen kautta jätteenkäsittelyyn. Video kertoo, mikä tässä ketjussa menee pieleen ympäristön ja ihmisten hyvinvoinnin kannalta. Filmi on samaan aikaan hauska, provosoiva ja täynnä tietoa, ja sen on nähnyt internetissä jo seitsemän miljoonaa ihmistä. Englanninkielinen video löytyy osoitteesta: www.storyofstuff.com Tehtävänäsi on katsoa filmi ja kirjoittaa sen jälkeen suomeksi yhteenveto tavaroiden tarinan eri vaiheista. Nämä vaiheet on filmissä jaoteltu seuraavasti: extraction, production, distribution, consumption ja disposal. Tee jokaisesta viidestä vaiheesta noin 3-7 lauseen yhteenveto. Katso tutkimuslomakkeesta ohjeet raportointiin.

Reilun kaupan edistämisyhdistys nimeää vuosittain kaksi Reilun kaupan lähettilästä. Wilson Kirwa sai Reilun kaupan lähettilään arvonimen 19.10.2009.

Kuvassa intialaiset oppilaat Chandigarhissa kampanjoivat ympäristön ja ihmisten suojelemiseksi World Earth Day 2008 tapahtumassa. Tulevaisuuden tekijöitä ovat kaikki maailman lapset ja nuoret!

© Gaurav Gaur / Social Activist. Courtesy of Photoshare 2008

- <Alex>** Nyt ärsyttää niin että pää melkein räjähtää. Me on pohdittu, miten suomalaisten ekologisen jalanjälki on maailman suurimpia, ja mitä sille voi tehdä, ja mä näin painajaista, että jouduin kiinalaiseen tehtaaseen töihin. No, eilen mä katsoin uutisia, jossa tyyppi kertoo pakkana, että ihmisten pitää vaan yksinkertaisesti kuluttaa enemmän, koska muuten me ei selvitä lamasta. Voi #***! Ihan kuin se ei olisi koskaan kuullut esim. ilmastonmuutoksesta!
- <lida>** Mä olen kanssa miettinyt, että aikuiset ei todellakaan taida olla ihan perillä asioista. Ei edes vaikka ne olisi ministereitä tai johtajia tai opettajia.
- <Saku>** Mä olen ihan pihalla siitä, että mitä nyt pitäisi tehdä: kuluttaako vai ei? En mä halua, että kukaan kärsii kännykkäni takia, mutta eihän se nyt mitään auta, jos mä olen ainoa, joka jättää sen ostamatta.
- <Nea>** Niin, kaikki muut ostaa kuitenkin. Sehän on noloa, jos on joku vanha kännykkä tai vanhat kuteet. Yläasteella ehkä uskaltaa jo pukeutua vähän eri lailla, niin arvaa olisiko mua kiusattu ala-asteella nenärenkaasta. Eihän missään mainosteta, että on hieno pukeutua viime vuonna muodissa olleisiin vaatteisiin ja käyttää vanhaa kännykkää
- <lida>** Joo, yksi vaateliike ainakin mainostaa, että ostaminen on ihanaa...
- <Saku>** Ei ole niiden mainosten tekijät tainneet kuulla puuvillan vesijalanjäljestä tai hikipajojen työoloista.
- <Alex>** Ehkä tänne maapallolle pitäisi saada joku universumin ekodiktattori, joka määräisi, että nyt loppuu tuhlailu.

Vähän kulutus- kritiikkiä, kiitos!

Kuka käskee kuluttamaan?

Onko yhden ihmisen kulutusvalinnoilla mitään väliä? Tätä kysymystä pohtivat Sakun lisäksi monet muut maailman tilasta huolestuneet nuoret ja aikuiset. Hämmennys ja epätietoisuus lisääntyvät, kun samat päättäjät ovat yhtenä päivän hyvin huolestuneita ilmastonmuutoksesta ja seuraavana päivänä kehottavat meitä kuluttamaan lisää. Vaikuttaa todellakin siltä, että osa aikuisista on unohtanut sen, minkä jokainen lapsi tietää: samaan aikaan ei voi syödä ja säästää.

Monet käyttämämme tuotteet on alun perinkin valmistettu kestävämpään vain lyhyen aikaa. Tavoitteena ei ole ollut tarjota kestävää tuotetta vaan saada ihmiset ostamaan uusi tuote mahdollisimman usein. Jo vuonna 1895 kiertävä myyntimies amerikkalainen King Camp Gillette sai idean vaihdettavasta partaterästä, joka kuluttajien pitäisi ostaa yhä uudelleen ja uudelleen. Nykyisin Gillette-yhtiön liikevaihto on yli 10 miljardia dollaria. Tästä tuottoisasta oivalluksesta on tullut laajasti omaksuttu tapa markkinoilla. Mainosmaailma kertoo joka vuosi, millaisiin vaatteisiin ja kenkiin meidän täytyy pukeutua ja millaista kännykkää käyttää. Tavaroiden kestävämmuus ja muodin muuttuminen eivät kuitenkaan ole mitään luonnonlakeja vaan ihmisten suunnittelemaa tapoja taata loputon kysyntä ja kulutuksen keskeyttämättömyys.

Tekeekö kuluttaminen onnelliseksi?

Vanhat kansansadut ja -viisaudet opettavat usein, että ”rikkaus ei tuo onnea”. Tutkimusten mukaan rikkaus ei tuo onnea. Vuosien 1957 - 2002 aikana amerikkalaisten keskimääräiset tulot kaksinkertaistuivat, mutta samaan aikaan ”elämäänsä hyvin tyytyväisten” ihmisten osuus ei kasvanut ja joidenkin tutkimusten mukaan onnellisuus jopa väheni. Täytyy kuitenkin muistaa, että köyhissä maissa tulojen kasvu ja hyvinvointi varmasti liittyvät yhteen. Ihmiset, joilta puuttuvat sellaiset perustarpeet kuten riittävä ruoka ja puhdas vesi, tulevat todennäköisesti onnellisemmiksi, jos saavat lisätuloja, joilla he voivat huolehtia näistä tarpeista. Mikä sitten tekee hyvin toimeentulevan ihmisen onnelliseksi? Mikä sinut tekee onnelliseksi?

Mainokset eivät myy meille vain tavaroita vaan ne kertovat myös meille, millainen elämäntyyli on oikea ja millä keinoin voimme saavuttaa menestystä kaveripiirissä. Nuoret ovat usein mainosten kohderyhmä, sillä nuorille tiettyyn ryhmään kuulumisen ja esimerkiksi ryhmän mukainen pukeutuminen on tärkeää. Mainokset aiheuttavat usein ulkonäköpainetta, vaikka mainoksissa esiintyvien kuvat on usein tietokoneella muutettu paremman näköisiksi. Voit katsoa esimerkin naispuolisen kansikuvamallin ja hänen yllään olevien vaatteiden muokkaamisesta osoitteessa:

www.flicka.org/retusch_popup.html Sivu on ruotsinkielinen, mutta huomaat varmasti erot ”ennen” ja ”jälkeen” kuvan muokkaamisen, vaikka et kaikkia sanoja ymmärtäisikään.

Ketkä tekevät tulevaisuuden?

Nykyiset poliitikot, yritysjohtajat ja muut päättäjät ovat pääosin eläneet lapsuutensa ja nuoruutensa maailmassa, jossa ei vielä kulutettu yli varojen. Muistathan mitä ekovelkapäivän aikaistumisesta kerrottiin aikaisemmin? Ei siis ehkä ole ihme, että aikuiset päättäjät eivät ole vielä tajunneet maailman tilaa ja uskovat edelleen että syöminen ja säästäminen ovat mahdollisia samaan aikaan. Melko noloa sinänsä, mutta aikuisten juttuihin ei tarvitse juuttua. Tulevaisuudessa ratkaisuja tekevät kuitenkin tämän päivän nuoret ja lapset, jotka ovat koko elämänsä eläneet maailmassa, jossa kulutetaan liikaa. Ny-

AJOKORTTITEHTÄVÄ 9:

Te vastamainos. Mainosmaailman kieltä käyttävät myös **vastamainokset**. Vastamainokset kritisoivat kaupallista mainontaa ja kulutuskulttuuria. Ne käyttävät huumoria ja nasevuutta kuten kaupalliset mainoksetkin, mutta niiden taustalla on usein vakavia aiheita ja kritiikkiä. Vastamainokset käyttävät usein samaa tyyliä kuin kaupalliset mainokset, jolloin niitä voi ensisilmäyksellä luulla ”oikeiksi” mainoksiksi. Yritysten logot ovat kuitenkin yritysten omaisuutta joten niiden käyttö aivan samanlaisena on kielletty.

Suomessa lasten ja nuorten ympäristöjärjestö Luonto-Liitto ja Voima-lehti järjestävät vuosittain vastamainoskilpailun nimeltään Mainoskupla. Ohessa on vuoden 2008 kilpailun ammattilaissarjassa 2. sijan voittanut Tommi Turusen vastamainos. Lisää mainoksia löydät nettisivuilta www.mainoskupla.fi. Tehtävänäsi on nyt suunnitella oma vastamainos, joka ottaa jollain tavoin kantaa kuluttamiseen ja sen aiheuttamiin ongelmiin. Voit ottaa lähtökohdaksi esimerkiksi jonkun tuotteen, yrityksen tai olemassa olevan mainoksen, jota lähdet muokkaamaan vastamainokseksi. Voitte myös ideoida töitä yhdessä ja toteuttaa ne esimerkiksi pareittain.

Tässä kirjassa on kerrottu paljon kuluttamisen aiheuttamista ongelmista ja esimerkiksi epäkohdista työntekijöiden oloissa. Vastamainosta miettiessä voit esimerkiksi miettiä, miltä tutut mainoslauseet tuntuvat sen jälkeen, kun olet tutustunut kulutuselektroniikan valmistuksen epäkohtiin tai ekologiseen jalanjälkeen. Muistathan vastamainosta tehdessäsi, että yritysten logoja ei saa käyttää sellaisenaan, mutta niitä voi muokata. Vastamainoksen voit tehdä piirtämällä tai tietokoneella. Joissain mainoksissa pelkkä tekstikin voi riittää ilman kuvia. Silloin tekstin asettelu, värit, koko ja tyyli nousevat tärkeämpään asemaan.

Reilua elektroniikkaa?

Vapaaehtoiset kampanjoivat reilumman elektroniikan puolesta Joensuun Ilosaarirokissa kesällä 2009.

kyään lapset ja nuoret tietävät paljon enemmän ympäristöongelmista ja muista globaaleista kehitysongelmista kuin heidän vanhempansa samankäisinä. Nuoret päättävät myös maapallon kohtalosta, sillä ongelmien ratkaisua ei voi enää lykätä. Se voi kuulostaa myös pelottavan isolta tehtävältä, mutta onneksi ei sentään tarvitse aloittaa tyhjästä. Tietoa ja ratkaisuja on olemassa jo vaikka kuinka paljon joten tehtävänä on vain saada ihmiset toimimaan, ja kasvattaa pienistä puroista suuri virta!

AJOKORTTITEHTÄVÄ 10:

Tulevaisuus ei tule vaan se tehdään. Miltä maailma näyttää 15 vuoden kuluttua? Miten asumme, mitä syömmme ja miten liikumme paikasta toiseen. Miltä näyttää ympäristömme ja millaista tekniikkaa kodeissa ja työpaikoilla käytetään? Oletko optimisti vai pessimisti maapallon tulevaisuuden suhteen? Toteuta tehtävä kirjoittamalla essee tai piirtämällä sarjakuvaa. Älä epäröi päästää mielikuvitustasi valloilleen, sillä tekniikka voi oikeasti muuttua valtavaa vauhtia. Jos mennään ajassa 15 vuotta taaksepäin, niin silloin nuorilla ei ollut kännyköitä, mp3-soittimia tai läppäreitä eikä internetin käyttökään ollut vielä yleistä. Mitä tahansa voi siis tapahtua seuraavankin 15 vuoden aikana. Jos tulevaisuuden visiointi tuntuu vähän lapselliselta, niin kannattaa lainata kirjastosta esimerkiksi Roope Moka ja Aleksin Neuvosen toimittama mainio Olimme kuluttajia -kirja, jossa visioidaan neljä erilaista tarinaa vuoden 2023 maailmasta. Risto Isomäen ekotrilleri Sarasvatien hiekkaa on puolestaan huima jännitystarina maailmasta, jossa ilmastonmuutoksen seuraukset maapallolla alkavat näkyä ja tuntua. Suosittelemme!

- ◁Nea> No kaverit, oletteko valmiita pelastamaan maailman?
- ◁Saku> Äh, toi kuulostaa ihan joltain lasten ympäristöagenttiseikkailulta.. Mitä sä aiot itse tehdä?
- ◁Nea> Aion pyytää vanhempia vaihtamaan Reilun kaupan kahviin ja banaaneihin ja kysyä koulun opettajilta, mitä kahvia opettajanhuoneessa käytetään.
- ◁Saku> No, mä ajattelin kyllä lähettää vähän asiakaspalautetta yhteen liikkeeseen, jotka mainostaa jotenkin, että tyhmä maksaa liikaa.. Se kuulostaa vaan jotenkin törkeältä sen jälkeen, kun on kuullut niistä oloista, joissa tavaroita valmistetaan.
- ◁lida> Me ajateltiin järjestää tyttöjen kanssa vaatteidenvaihtokirpputori koululla, jos vaan saadaan lupa. Ai niin, ja mä liityin yhteen ympäristöjärjestöön jäseneksi.
- ◁Saku> Mitäs meidän urheilija-aktivisti-Alex aikoo tehdä? Luovutko hampurilaisista vai hienoista lippiksistä?
- ◁Alex> No, en vielä kummastakaan, mutta kävin urheilukaupassa kysymässä Reilun kaupan jalkapalloa. Ne oli ihan että häh, mutta pidin niille oppitunnin aiheesta, hahaa.. Niin, ja ajateltiin lidan kanssa viettää Älä osta mitään -päivää ihan kahdestaan kynttilänvalossa.
- ◁Nea> Höh, mitä?? Seurusteletteko te?
- ◁lida> Joo.. Jäätiin yksi päivä miettimään sitä, mikä tekee ihmisen onnelliseksi jos ei kerran raha ja sitten, no, yksi asia johti toiseen.
- ◁Alex> Hm, okei, eiköhän tämä riittää siitä aiheesta tällä kertaa. Meidän pitää lähteä hakemaan meidän globaalin kuluttajan ajokortit..
- ◁Saku> ..ja sitten vielä pelastamaan maailma. Äh, no niin, se tarttui jo..

Tulevaisuuden tekijät

Voimmeko sulkea silmät?

Yhden ihmisen valinnat eivät vielä paljon vaikuta, mutta kun yksi ihminen kertoo epäkohdista perheelleen ja ystävilleen ja saa heidätkin toimimaan, vaikutus kasvaa hetkessä huimasti. Oma vaikutusvaltaansa ei siis kannata aliarvioida. Pohtikaapa myös luokassanne, mitä tapahtuisi, jos kukaan ei välittäisi. Mitä jos kukaan ei piittäisi ilmastonmuutoksesta tai siitä, että luonnonvarat loppuvat? Olisiko parempi, että kukaan ei kertoisi, millaisia ongelmia kulumuksemme aiheuttaa? Tieto lisää tuskaa, mutta

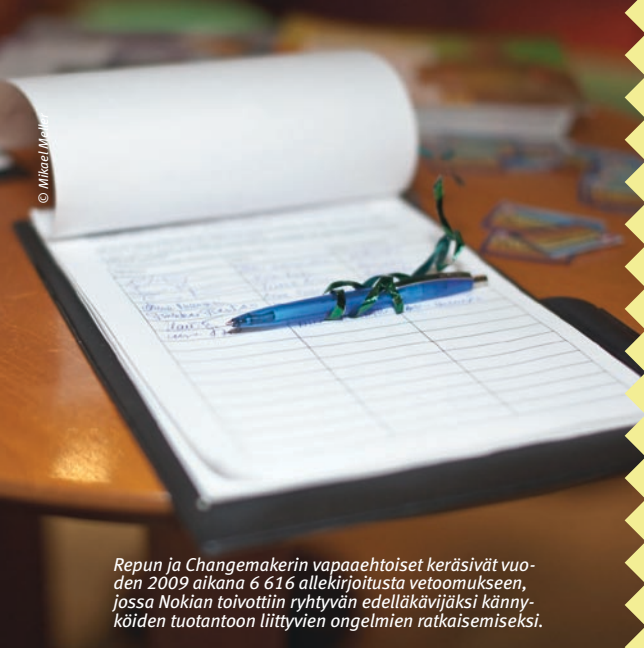
tietoa ei voi juosta karkuun. Maapallo ei kaipa ihmisten syllisyyttä tai ahdistusta vaan aktiivisia kansalaisia, luovia ja rohkeita ratkaisuja sekä uskoa tulevaisuuteen.

Yhteistyö kannattaa

Koulumenestys, ulkonäkö, kaverit, seurustelu, perhesuhteet, tulevaisuus – pitäisikö kaikkien näiden päälle huolehtia vielä maailman oikeudenmukaisuudesta ja ympäristön hyvinvoinnista? Onneksi sitä ei tarvitse eikä pidä tehdä yksin. Suomessa on useita kansalaisjärjestö-

Repun vapaaehtoiset kasvattavat tietoisuutta Reilusta kaupasta pitämällä Reilua kahvilaa esimerkiksi Maailma Kylässä -festareilla Helsingissä.

© Mikael Miettinen

Repun ja Changemakerin vapaaehtoiset keräsivät vuoden 2009 aikana 6 616 allekirjoitusta vetoamukseen, jossa Nokian toivottiin ryhtyvän edelläkävijäksi kännyköiden tuotantoon liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi.

jä, joiden toimintaan nuoret ovat tervetulleita kampanjoimaan tärkeiksi kokemiensa asioiden puolesta. Jos sopivaa järjestöä ei löydy, niin aina voi myös perustaa oman toimintaryhmän ja hakea sen toimintaan vaikka Homma-rahaa Nuorten Akatemialta. Useiden ympäristöjärjestöjen toteuttamat Nuorten ympäristötoimintapäivät (www.miljoaktion.fi) puolestaan kokoavat vuosittain yhteen iloisia maailmanparantajia, jotka mukavan yhdessäolon lisäksi oppivat tekemään parempaa maailmaa.

Kansalaisjärjestöjä, jotka tarjoavat vaikutusmahdollisuuksia:

www.luontoliitto.fi
www.naturochmiljo.fi
www.sill.fi
www.maanystavat.fi
www.wwf.fi
www.miljoaktion.fi

www.repu.fi
www.changemaker.fi
www.greenpeace.fi
www.dodo.org
www.animalia.fi
www.nuortenakatemia.fi

AJOKORTTITEHTÄVÄ 10+1:

Nyt on sinun vuorosi toimia. Nea, Iida, Alex ja Saku ovat päättäneet, miten he haluavat vaikuttaa, mutta vaihtoehtoja on yhtä monta kuin on ihmisiä. Tässä tehtävässä saat itse päättää, mikä on sinun tapasi toimia. Voit esimerkiksi:

- kommentoida jotain kulutusaiheista blogia esimerkiksi www.kulutus.fi -sivuilla
- lähettää mielipidekirjoituksen sanomalehteen tai asiakaspalautteen johonkin yritykseen
- järjestää vastamainosnäyttelyä tai osallistua Mainoskuplaan
- haastaa koulusi, seurakuntasi tai kaupunkisi hakemaan Reilun kaupan arvonimeä
- pitää esitelmän vesi- tai hiilijalanjäljestä
- osallistua jonkun kansalaisjärjestön tapahtumaan
- järjestää Älä osta mitään -päivän tai Nuukuusviikon tapahtuman koulusasi
- kertoa Reilun kaupan jalkapalloista omalle joukkueellesi.

Voitte keksiä yhdessä luokassanne lisää vaihtoehtoja ja toteuttaa tehtävän myös porukalla. Muista myös, että vaikka mielipidekirjoitustasi ei julkaistaisi, se ei tarkoita epäonnistumista. Olet silti ottanut kantaa omalla toiminnallasi. Raportoi tutkimuslomakkeeseen oma tapasi vaikuttaa.

Lähteet ja lisätietoa:

Kirjoja:

Elävä planeetta: Ratkaisuja maailman ympäristöongelmiin. Helena Telkänranta.

Kaikesta jää jälki: puheenvuoroja ympäristöä säästävistä valinnoista.

Maailman tila 2004. Teemana kulutus.

Olimme kuluttajia: neljä tarinaa vuodesta 2023. Roope Mokka ja Aleksi Neuvonen.

Pysäytä ilmastonmuutos: suomalaisen arjen valintoja. Katja Antila.

Sarasvatin hiekkaa. Risto Isomäki.

50 syytä ostaa reilun kaupan tuotteita. Miles Litvinoff ja John Madeley.

Internet-lähteitä:

www.alaosta.fi

www.alyttomyystesti.fi

www.cleanclothes.org

www.estelle.fi/ekovelka/

www.fcrn.org.uk

www.finnwatch.org

www.footprintnetwork.org

www.globbarit.fi

www.ilmastotalkoot.fi

www.ilmasto.org

www.maailmankaupat.fi

maailmantalous.net

www.makeitfair.fi

www.polttavakysymys.fi

www.reilukauppa.fi

www.sask.fi

www.sll.fi/luontojaymparisto/kestava/

www.storyofstuff.com

www.vesijalanjalki.org

www.waterfootprint.org

www.wwf.fi/tiedotus/raportit/ → Living planet report 2008.

www.ytv.fi

Globaalin kuluttajan oppikirja

Kirjoittaja: Anni Välikangas

Kiitokset: Repun vapaaehtoiset

Julkaisija: Reilun kaupan puolesta Repu ry

Töölöntorinkatu 2 B 4.krs 00260 Helsinki

gka@repu.fi

www.repu.fi

Tämä julkaisu on tuotettu Ulkoasiainministeriön kehityskasvatustuella.

Sen sisällöstä vastaa yksin Repu ry eikä sen voida katsoa edustavan

Ulkoasiainministeriön mielipiteitä.

Kuvitus: Maria Björklund

Taitto: Petri Bergman

Painopaikka: Painotalo Seiska, Iisalmi 2009

Oppikirja on painettu 100 % kierrätyspaperille.

Reilun kaupan puolesta ry

Arkiset kulutusvalintamme vaikuttavat kaukana maapallon toisella puolella elävien ihmisten elämään ja ympäristöömme ennennäkemättömällä tavalla. **Globaalin kuluttajan oppikirjassa** kaverukset Alex, Iida, Nea ja Saku johdattavat pohtimaan luonnonvarojen riittävyyttä, köyhyyden syitä ja työntekijöiden oloja, vastuullisia kulutusvalintoja sekä oman toiminnan vaikuttavuutta. Hyppää mukaan kaverusten keskusteluun ja jatka juttua luokkatovereiden, ystävien tai perheesi kanssa. Ole kriittinen, perehdy asioihin, väitä vastaan, perustele ja ajattele itse!

Kirja sisältää tehtäviä, jotka suoritettuasi saat **Globaalin kuluttajan ajokortin**. Mikäli teet ajokorttitehtäviä koulussa, saa lisäohjeita opettajaltasi. Jos suoritat tehtäviä itseksesi tai kavereiden kanssa, löydät lisätietoa ja ohjeet osoitteesta: www.repu.fi/kouluille

Tutkimus- lomake

Nimi: _____

Koulu ja ryhmä: _____

AJOKORTTITEHTÄVÄ 1: Näkymätöntä kulutusta

Tuote tai palvelu:
Näkymätöntä kulutusta:

Tuote tai palvelu:
Näkymätöntä kulutusta:

Tuote tai palvelu:
Näkymätöntä kulutusta:

Tuote tai palvelu:
Näkymätöntä kulutusta:

AJOKORTTITEHTÄVÄ 2A: Laske ekologinen selkäreppusi

Tulos: _____ kg

AJOKORTTITEHTÄVÄ 2B: Laske ekologinen jalanjälkesi

Tulos: _____ hehtaaria _____ maapalloa

AJOKORTTITEHTÄVÄ 3A, 3B TAI 3C:

Ympyröi tehtävä, jonka suoritit ja raportoi tehtävässä annettujen ohjeiden mukaan tähän:

AJOKORTTITEHTÄVÄ 4A JA 4B:

Ympyröi tehtävä, jonka suoritit ja raportoi tehtävässä annettujen ohjeiden mukaan tähän:

AJOKORTTITEHTÄVÄ 5: Eettistä elektroniikkaa?

Mitkä ovat mielestäsi kolme suurinta ongelmaa kulutuselektroniikan tuotannossa ympäristön tai ihmisten hyvinvoinnin kannalta?

1. _____

2. _____

3. _____

